

Miten uudet *aa*, *ää* -loppuiset supistumaverbit tulevat nykysuomeen?¹

ALPO RÄISÄNEN

Nykysuomen sanakirjassa on n. 1 300 *-aa-*, *-ää-* tyyppistä supistumaverbiä, esim. *aidata* : *aitaan*, *kerätä* : *kerään*. Johdinta näissä on preesensmuodon *a*, *ä*: *aita-a-n*, *kerä-ä-n*, mutta puhun tuonnempana tarkoituksenmukaisuussyistä yleensä vain *aa*-lopusta. Johdostyyppi on suomessa ollut enimmäkseen denominaalinen, kantasanoina kaksitavuiset *a*-vartaloiset nominit, esim. *aidata* : *aitaan* (< *aita*), *kerätä* : *kerään* (< *kerä*).

Nykysuomessakin² johtosuhdetyyppi 2-tav. *a*-nomini : *ata*-supistumaverbi (*aita* : *aidata*) on edelleen produktiivinen, tosin melko niukasti. Produktiivisuuden niukkuus johtuu osin siitä, ettei uusia *a*-vartaloisia nomineja tule kieleen enää kovin usein. Silti »Uudissanasto 80» sisältää kymmenkunta sellaista *a*-vartaloisiin nomineihin korreloituvaa supistumaverbiä, joita ei ole vielä NS:ssa. Pääosa niistä on kielen vanhoista nomineista uusiin merkityksiin syntyneitä tai luotuja verbijohdoksia: *karvata* 'pelata vastakarvaa (jäähkiekossa)', *listata* (atk.), *neulata* (tekn.), *selvätä* 'tulkita koodi', *tuhkata* 'polttaa vainaja tuhkaksi' ja *tyhjäätä* (atk.). Murteista saatuihin kantasanoihin pohjautuvat verbijohdot *rainata* 'muodostaa paperiraina' ja *jydätä* (vrt. *jytäjumppa*). Uusiin lainanomineihin pohjautuvat *joogata* ja *taanata* (: *taana* 'kuivauslauta, jonka päälle turkiseläimen nahka vedetään', vrt. ruots. *tana*), ja lainaverbistä on muodostettu arkikielinen *synkata* 'synkronoida; sopia yhteen', jonka rinnalle on syntynyt ilmeisesti käänteisjohdoksena nomini *synka* (*kuva ja ääni ovat synkassa*).

¹ Esitetty 14. kansainvälisessä lingvistikongressissa Berliinissä 10. elokuuta 1987 lyhempänä nimellä »Zur Frage der Produktivität bei der Wortbildung im Finnischen».

² Tarkoitan nykysuomella kaikkia nykyisin eläviä suomen kielen ilmenemismuotoja: yleiskieltä, murteita, slangia jne. Pidän Jussi Kallion tavoin (1982: 24–25) harmittavana sitä, että *nykysuomi* on tullut *yleiskielen* synonyymiksi. Ks. myös Hakanen 1973: 13.

Myös slangissa *aita* : *aitaan* -tyyppinen johtosuhde on produktiivinen. Karttusen slangisanakirjasta (1979) voi poimia sellaisia tapauksia kuin *kragata* 'tapella' (: *kraga* 'kaulus', vrt. *olla toistensa kauluksissa*), *läsnätä* 'olla läsnä (sairaalakielessä)', *ykätä* 'oksentaa, yrjötä' (: *ykä* 'oksennus, yrjö').

Korrelaatiotyyppi *maali* : *maalata* Nykysuomen sanakirjassa

Edellä mainitun vanhan johtosuhteen 2-tav. *a*-nomini : *ata*-supistumaverbi rinnalla on nykysuomessa verraten tavallisena suhde 2-tav. *i*-nomini : *ata*-supistumaverbi (esim. *maali* : *maalata*). Jo vanhastaan on tunnettua, että ruotsin kaksitavuiset infinitiiviltään *a*-loppuiset verbit ovat suomessa mukautuneet *ata*-verbeihin (Hakulinen 1979: 290).³ Suomessa on sadoittain sellaisia ruotsin kielestä lainattuja verbejä kuin *maalata* (vrt. ruots. *måla*), *morkata* (vrt. ruots. murt. *morka*), *mestata* (vrt. muin.ruots. *mista*, *mesta* 'menettää'), *pestata* (vrt. muin.ruots. *fästa*) jne. Ruotsista saadut lainaverbit ovat mukautuneet suoraan *aa*-verbeihin ilman nominien vaikutusta.

Johtosuhdetyyppi 2-tav. *i*-nomini : *ata*-supistumaverbi on kotiutunut suomeen vähitellen lainasanojen myötä. NS:ssa on yli 100 semanttisesti motivoituvaa⁴ *maali* : *maalata*, *jäävi* : *jäävätä* -tyyppistä johtosuhdetta. Yleensä *i*-vartaloinen nomini ja *ata*-verbi näyttävät lainautuneen erikseen. Esimerkiksi Agricolalla esiintyvät nominat *kuitti*, *peili*, *pesti*, *pultti*, *tiski* ja *tulli* mutta ei vastaavia verbejä. Toisaalta hänellä on ruotsista lainatut verbit *holvata*, *maalata* ja *värjätä* mutta ei nominia *holvi* eikä 'väriä' merkitseviä nomineja *maali* ja *väri* ('päämäärää, kohdetta' merkitsevä *maali* sen sijaan on). Sanoja lainataan tietenkin kulloiseenkin tarpeeseen, ei johtosuhteita silmällä pitäen. Kuitenkin jo 1500-luvun kirjasuomessa esiintyvät esimerkiksi sanaparit *lysti* : *lystätä*, *muuri* : *muurata*, *pantti* : *pantata* ja *uhri* : *uhrata*.

Nykysuomen sanakirjassa, jonka aineisto on eräitä täydennyksiä lukuun ottamatta koottu ennen vuotta 1950, on laskujeni mukaan alun toistasataa *maali* : *maalata* -tyyppistä sanaparia, joiden johtosuhde on nykysuomalaiselle semanttisesti motivoituva. Tällaisia ovat NS:ssa edellä mainittujen lisäksi esim. *holkki* 'hylsy, hela' : *holkata*, *kokki* : *kokata*, *korkki* : *korkata* (vrt.

³ Valtaosa suomen *aa*-verbien ruotsalaisista lähtöverbeistä taipuu 1. konjugaation mukaan, mutta poikkeuksiakin on, esim. *lystätä* ~ *lyst/a* -er, *merkata* ~ *märk/a* -er, *ryykätä* ~ *stryk/a* -er.

⁴ Semanttisella motivaatiolla tarkoitan sitä, että tavallinen kielenpuhuja tajuaa sanojen semanttisen yhteyden, esim. *maali* : *maalata*, *tanssi* : *tanssata*. Esim. sanat *rassi* ja *rassata* ovat kyllä etymologisesti sukua, mutta tavallinen kielenpuhuja ei enää tajunne niiden yhteenkuuluvuutta.

Miten uudet *aa*, *ää* -loppuiset supistumaverbit tulevat nykysuomeen?

ruots. *kork* : *korka* 'vetää korkki pullosta'), *kuitti* : *kuitata*, *kuski* : *kuskata*, *luotsi* : *luotsata*, *malli* : *mallata* (vrt. ruots. *mall* : ruots.murt. *malla* 'mallata'), *narri* : *narrata*, *niitti* : *niitata*, *pelii* : *pelata*, *puntti* 'käärö, paketti' : *puntata* 'niputtaa' (vrt. ruots. *bunt* 'kimppu' : *bunta* 'niputtaa'), *rahti* : *rahdata* (vrt. ruots. *frakt* : *frakta*), *tiski* : *tiskata*, *tulli* : *tullata*, *vahti* : *vahdata* (vrt. ruots. *vakt* : *vakta*), *vuori* : *vuorata* jne. Kuten näkyy, mukana on paljon nykysuomen keskeistä sanastoa.

Yleensä NS:n johtosuhdepareille löytyy ruotsin kielestä sopiva originaali sekä nominien että verbien puolelta. Todennäköistä on siis, että nomini ja verbi ovat lainautuneet erikseen. Varmoja *i*-vartaloisten lainanominien rinnalle suomessa syntyneitä *aa*-verbejä ei NS:sta ole helppo osoittaa. Suomesa syntyneeksi voisi epäillä esimerkiksi verbiä *jahdata*, koska ruotsissa vastaava verbi on nykyisin *jaga*. *Jahdata* on kuitenkin jo Jusleniuksen (1745) ja Gananderin (1787) sanakirjoissa, ja ruotsissa on aiemmin ollut käytössä verbi *jakta* (SAOB). Siten *jahdata* on todennäköisesti suora laina ruotsin *jakta*-verbistä. Myös *merkata* voi tuntua kotoperäiseltä, koska *merkki* ja *merkitä* (molemmat jo Agricolalla) ovat kieleemme vakiintunutta sanastoa, kun taas *merkata*-johdoksessa on nuorekkuuden tuntua: erityismerkitykset 'nimikoida' ja arkikielessä 'merkitä, panna muistiin'. *Merkata*-verbiä ei olekaan vielä Jusleniuksen eikä Gananderin sanakirjoissa, mutta Lönnrotilla (1874) se on. Siitä on monia tietoja myös suomen murteista, erityisesti merkityksessä 'nimikoida' mutta myös merkityksessä 'merkitä' (esim. O. A. F. Lönnbohm Ruokolahdelta 1879: *Sulhane ko ol' jo morsime merkant ja antant merkkirahat*). Ilmeistä siis on, että *merkata* on nuorehko laina ruotsin *märka*-verbistä. Sitä on alettu käyttää erityisesti nimikirjaimien merkitsemisestä liinavaatteisiin, mihin tehtävään luotiin 1800-luvun lopulla tietoisesti uudisverbi *nimikoida* (ks. E. A. E[kman] 1897: 65). Suomen *testamentata* pohjautuu ilmeisesti ruotsin puhekielessä käytettyyn muotoon *testamenta* (suull. tieto maist. Pirjo Söderholmilta), sillä ruotsin yleiskielessä verbi esiintyy asussa *testamentera*.

NS:ssa on vain muutamia tapauksia, joissa *ata*-verbi näyttää syntyneen suomessa *i*-vartaloisen lainanominin rinnalle ilman ruotsista saatua verbiä. Mutta nämäkään tapaukset eivät ole ehdottoman varmoja, koska kaikkia ruotsin arkisen puhekielen sanoja ei voi löytää kirjallisuudesta. Mahdollisia suomessa syntyneitä johdoksia ovat *aprilata* (jo Lönnr. lisäv. 1886), *kokata* 'keittää' (huom. ruotsin *koka*-verbissä pitkä vokaali) ja *valtata* 'lyödä valttia korttipelissä' (vrt. kuitenkin ruotsin *förvalta* 'hallita'). Lisäksi NS:ssa on muutamia sanapareja, jotka näyttävät olevan omaperäisiä; esim. *kieppi* 'kippi, kaartava liike' : *kiepata*, *koppi* : *kopata* (vrt. *koppa* 'kori'), *känni* 'humala' : *kännätä* 'juopotella', *räävi* 'törkeä, hävytön' : *räävätä* (vrt. *räävä* 'rivo'

jo Gananderilla 1787). Ainakin slangijohdos *kännätä* lienee melko myöhään johdettu *känni*-nominista.

NS:ssa on myös jokunen esimerkki siitä, että *aa*-verbin rinnalle syntyy suomessa kaksitavuinen *i*-vartaloinen nomini. Tällainen on mahdollisesti *vippi* 'tilapäinen rahalaina', joka on syntynyt ruotsin slangista (*vippa*) saadun *vipata*-verbin rinnalle (tosin myös ruots. *vipp* 'vipu'). Varma tapaus on Lauri Hakulisen 1947 *muovata*-verbiin nojaten sepittämä *muovi*. Johtosuhde *muovi* : *muovata* on kuitenkin pelkästään etymologinen: se tuskin motivoituu nyky-suomessa semanttisesti muille kuin syntyhistorian tunteville kielitieteilijöille.

Englantilaisperäiset lainat

NS:n aineistossa ilmenee vain hyvin lieviä oireita siitä, että suomen kieleen olisi produktiivistumassa *maali* : *maalata* -tyyppiseen korrelaatioon nojaava sananmuodostustapa. Viime vuosikymmeninä suomeen on tullut runsaasti lainoja englannista, hyvin usein ruotsin kautta. Tällaista sanastoa on jo yleiskielessäkin, mutta eniten sitä on tieteen, tekniikan, liike-elämän, urheilun ja viihteen aloilla. Koska viihde ja kaupallinen mainontakin koskevat nuorisoa, englantilaiset lainasanat saavat jalansijaa nuorison arkikielessä ja slangissa. Kun on kyseessä produktiivisuus, nuorison kieli on erityisen kiinnostava siksi, että kielen uudet kehitystendenssit näkyvät ensiksi siinä. Sen vuoksi tarkastelen seuraavassa lähinnä Kaarina Karttusen (1979) ja Paavo Pulkkisen (1984) tarjoaman aineiston valossa suomen kielen uusimpia *aa*-verbejä ja erityisesti korrelaatiotyyppiä *maali* : *maalata*. Ero NS:n aineistoon nähden on kahtalainen: aineisto on nuorempaa ja pääosin arkisesta puhekielestä, kun taas NS on lähinnä kirjoitetun yleiskielen sanakirja. Karttusen ja Pulkkisen sanakirjoissa on myös kaunokirjallista aineistoa. Uusin kaunokirjallisuus poikkeaa kuitenkin vanhasta siinä, että 1960-luvulta lähtien arkista puhekieltä ja slangia on käytetty kaunokirjallisuudessa enemmän kuin ennen.

Enimmäkseen viime vuosikymmeninä ovat arkisuomeen tulleet englannista esim. verbit *buukata* 'varata, kirjata (varaus)' (engl. *book*), *dumpata* 'harjoittaa polkumyyntiä' (engl. *dump*), *kidnapata* (engl. *kidnap*), *lynkata* (jo NS), *miksata* 'sekoittaa (äänentallennuksessa)' (engl. *mix*), *putata* 'kierittää golfpallo reikään' (engl. *put*), *rankata* 'sijoittaa arvojärjestykseen', *runnata* 'olla käynnissä; toimia voimakkaasti' (jo NS:ssa ja ilmeisesti palanneiden siirtolaisten tuomana paikoin paikallismurteissakin, vrt. engl. *run*), *sparrata* 'olla harjoitusvastustajana (nyrkkeilyssä)', *stripata*, *surfata*, *tsekata* 'tarkistaa, kontrolloida' (engl. *check*).

Miten uudet *aa, ää* -loppuiset supistumaverbit tulevat nykysuomeen?

Englannista on saatu arkikieleen kymmenittäin sanapareja, joihin kuuluu kaksitavuinen *i*-vartaloinen nomini ja sitä vastaava *ata*-verbi, esim. *bluffi* : *bluffata*, *grilli* : *grillata* (jo NS:n »Täydennyksissä»), *filmi* : *filmata* (jo NS), *flirtti* : *flirtata*, *floppi* 'hyppy' : *flopata*, *jami(t)* : *jammata* 'soittaa vapaasti improvisoiden', *jatsi* : *jatsata* 'tanssia jatsia', *komppi* 'säestys' : *kompata* 'säestää', *krooli* (< engl. *crawl*) : *kroolata* (jo NS), *lifti* 'peukalokyyti' : *liftata*, *matsi* : *matsata* 'otella', *missi* 'harhalyönti' : *missata* 'olla osumatta, hasata', *passi* 'syöttö (lentopallossa)' : *passata* 'syöttää', *peesi* : *peesata* 'juosta, hiihtää toisen perässä, roikkua', *plokki* 'torjuntamuuri (lentopallossa)' : *plokata* (vrt. engl. *block*), *printti* 'kirjoitinteksti' : *printata* (vrt. aiemmin ruotsista lainattuun sanapariin *pränntti* 'painoteksti' : *präntätä*), *puffi* 'mainostava uutinen' : *puffata*, *pummi* 'toisten kustannuksella elävä ihminen' : *pummata*, *ralli* (< engl. *rally*) : *rallata* 'ajaa rallia', *rokki* : *rokata*, *spiikki* 'juonto' : *spiikata* 'juontaa', *spurtti* 'kiri' : *spurtata*, *steppi* (tanssi) : *stepata* (jo NS), *tankki* 'nestesäiliö' : *tankata* (jo NS), *teippi* : *teipata*, *testi* : *testata* (jo NS). Kuten edellä ilmenee, suomeen on englannista lainattu etenkin urheilusanastoa. Tässä en kuitenkaan ole esitellyt läheskään kaikkea Karttusen slangi-sanakirjaan sisältyvää aineistoa.

Miten sitten englantilaislainat suomeen tulevat? Tulevatko ne suoraan englannista vai ruotsin kautta? Ja lainataanko erikseen verbit ja nominit vai johdetaanko suomessa nuorista lainanomineista verbejä ja päinvastoin verbeistä nomineja? Englanti poikkeaa ruotsista siinä, että kyseisissä tapauksissa nomini ja vastaava verbi eivät eroa muodollisesti toisistaan. Esimerkiksi sanapareja *bluffi* : *bluffata*, *jami(t)* : *jammata*, *matsi* : *matsata*, *missi* : *missata* ja *tankki* : *tankata* vastaa englannin kielessä kutakin yksi ainoa vartalo *bluff*, *jam*, *match*, *miss* ja *tank*. Näyttääkin siltä, että monissa tapauksissa englantilaislainat tulevat suomeen ruotsin välityksellä ja että verbi- ja nimimuoto erottuvat jo ruotsissa. Esimerkiksi suomen lainaverbejä *bluffata*, *jammata*, *matsata*, *missata* ja *tankata* vastaavat ruotsissa verbit *bluffa*, *jamma*, *matcha*, *missa* ja *tanka*. Ruotsin kautta tullessaan nuoret englantilaislainat mukautuvat luontevasti *maali* : *maalata* -tyyppiseen johtosuhteeseen, joka suomeen on syntynyt jo vuosisatoja sitten ruotsalaislainojen mukana.

Tällä tavoin ruotsin välityksellä näyttävät suomeen kulkeutuneen jo mainittujen lisäksi esimerkiksi sanat *dikata* ~ *digata* 'pitää, tykätä' (< ruotsin slg. *digga* < amer. slg. *dig*), *jobi* 'työ' : *jobata* (< ruots. *jobb* : *jobba* < engl. *job*), *passi* 'syöttö' : *passata* (< ruots. *passa* 'syöttää' < engl. *pass*), *printata* (< ruots. *printa* 'kirjoittaa printtiä' < engl. *print*), *pummi* : *pummata* 'kerjätä' (vrt. ruots. *gå på bommen* 'elää irtolaiselämää' : *bomma* 'kerjätä' < amer. slg. *bum*), *rankata* (< ruots. *ranka* < engl. *rank*), *rokki* : *rokata* (< engl. ja ruots. *rock* : ruots. *rocka* 'tanssia rokkia'), *spiikata* (vrt. ruots. *speaka* [ään-

tämys: spiika], engl. *speak*), *spurtti* : *spurtata* (< engl. ja ruots. *spurt* : ruots. *spurta*) jne.⁵

Silti suomeen ilmeisesti tulee puheena olevia lainasanoja suoraankin englannista, vaikka varmojen tapausten osoittaminen onkin hankalaa, koska kaikkia ruotsin arkikielen ilmauksia ei ole sanakirjoissa. Selvästi suora laina englannista on Karttusen mainitsema *smaili* 'hymy' : *smailata* 'hymyillä' (< *smile*), sillä ruotsissa on vanhastaan sanottu *smil* 'mielistelevä hymy' ja *smila* 'hymyillä'. Uusinkaan Svenska Akademiens ordlista (1986) ei sisällä vastineita esimerkiksi verbeille *hiitata* 'ajaa hiittä' (: *hiitti* 'kovavauhtinen harjoitusajo raviurheilussa', vrt. engl. *heat*), *interreilata* (esiintyy sanomalehdissäkin, vrt. engl. *inter* + *rail*), *fuulata* 'petkuttaa' (vrt. engl. *fool* 'narrata') ja *mokata* 'erehtyä, möhlätä' (vrt. engl. *mock* 'pilkata, tehdä naurunalaiseksi'; suomessa derivoitu verbin rinnalle takaperoisesti *moka* 'virhe'). Esimerkiksi verbeille *knokata* 'tyrmätä' (vrt. engl. *knock out*) ja *meikata* on akatemian sanaluettelossa kyllä vastineet *knocka* ja *mejka*. Kaksitavuisten *i*-vartaloisten nominien, kuten esim. *hiitti*, *matsi* ja *rokki*, lainaaminen suoraan englannista onkin täysin ongelmaton, mutta englantilaisperäisten verbien mukautuksessa *aa*-tyyppiin ruotsi on merkittävästi tukenut suomen kieltä.

Ruotsin tukea ei kuitenkaan ole syytä yliarvioida: sillä *aa*-tyyppiin englannista lainautuvat verbit mukautuisivat ilmeisesti aivan suomen kielen sisäisistä syistä. Jos esimerkiksi juuri puheena olleet verbit saisivat suomessa asun **hiittä*, **knokkia*, **meikkiä* jne., ne rinnastuisivat häiritsevästi kontinuaatiivityyppiin *kyykkiä*, *nokkia* jne. Supistumaverbien *a*-johdin sen sijaan on semanttisesti tyhjä: sen tehtävänä on vain tehdä sanasta verbi (vrt. Fleischer 1983: 65). *ata*-loppua on myös venäjältä saaduissa slangijohdoksissa, esim. *bonjata* 'käsittää', *sna(i)jata* 'tajuta'. *aa*-verbien produktiivisuuden syytä on nimenomaan tyyppin semanttinen väljyys.

Onko korrelaatiotyyppi *maali* : *maalata* produktiivinen?

ata-loppuinen supistumaverbityyppi on nykysuomessa epäilemättä hyvin produktiivinen, koska suuret määrät lainaverbejä mukautuu tähän tyyppiin. Mutta produktiivisuuttakin on kahdenlaista. Yksi on juuri sitä, että lainasanat mukautetaan tietyn johtimen avulla omaan kieleen. Toinen ja syvällisempi, kielen omapohjainen produktiivisuus paljastuu vasta johtosuhteiden tarkastelusta. Jo edellä on tullut ilmi, että vanha supisuomalainen johtosuhte 2-tav. *a*-nomini : *aa*-supistumaverbi (*aita* : *aidata*) on edelleen produktii-

⁵ Arkikielen sanat *duuni* ja *duunata* eivät ole tulleet englannista vaan ruotsin sanoista *don* ja *dona*, joista on tietoja jo 1600-luvulta.

Miten uudet *aa, ää* -loppuiset supistumaverbit tulevat nykysuomeen?

vinen, vaikka uusia kantanomineja ei nykykieleen usein tulekaan. Enemmän nykykieleen syntyikin lainasanojen mukana tyyppiä 2-tav. *i*-nomini : *aa*-supistumaverbi (*maali* : *maalata*) olevia korrelaatiopareja. Tarkastelen nyt sitä, onko korrelaatiotyyppi *maali* : *maalata* tuoreimman aineiston valossa produktiivisudessa, ts. derivoidaanko korrelaation varassa uusia sanoja suomessa vai lainataanko sekä nominit että verbit erikseen.

Edellä olen jo todennut, että NS:n aineisto vain lievästi oireilee *maali* : *maalata* -tyyppisen korrelaation produktiivisumista. Lähes samanlainen kokonaiskuva syntyy myös viime vuosikymmeninä suomeen tulleen uudissanaston tarkastelusta: enin osa sekä nomineista että verbeistä on suoria lainoja englannista ja ruotsista. Kuitenkin oireet korrelaatioon nojaavasta produktiivisuudesta ovat jonkin verran lisääntyneet. Lisäys johtuu osin varmasti aineistoni laadusta: arkikielessä ja slangissa muutostendenssit näkyvät herkemmin kuin yleiskielessä.

Seuraavassa esittelen tapauksia, joissa korrelaatiotyyppiin *maali* : *maalata* nojaten näyttää suomessa syntyneen viime aikoina nominista derivoitu verbi. Jo 1600-luvulta lähtien kirjjasuomessa esiintynyt *ryyni* on slangissa saanut rinnalleen johdoksen *ryynätä* (~ *puhaltaa ryynit*) 'öksentää' (ruotsissa tosin *gryna* 'ryynittää', mutta se on merkitykseltään kaukana). Ainakin Joensuun puhkielessä on tavallinen verbi *valtata* 'käsitellä puurakenteita Valtti-nimisellä kyllästeellä'. Slangiadjektiivista *skarppi* 'terävä' (< ruots. *skarp*) on derivoitu verbi *skarpata* 'tarkentaa (valokuv.); ryhdistäytyä'; ruotsissa ei ole aivan täsmällistä vastinetta (ruotsissa kyllä *skarpna* 'terävöityä'). Alpo Ruuthin käyttämä verbi *snärkätä* 'olla hermostunut' korreloi nominiin *närkki(s)* ~ *snärkki(s)* 'hermostunut' (vrt. ruots. *nervös*).

On myös tapauksia, joissa *ata*-verbin rinnalle on syntynyt *i*-vartaloinen nomini. Alkuperältään tuntematon – ruotsissa vain Suomen ruotsalaismurteisiin rajoittuva – *hassa* voi olla laina suomesta, mutta suomeen vankasti juurtunut *hassata* 'tuhlata' on saanut urheilukielessä erityismerkityksen 'olla osumatta', jonka rinnalle on saatu nomini *hassi* 'harhalyönti' (vrt. *missata* : *missi*). Samaan tapaan on vankilangissa syntynyt *tyssätä*-verbistä monikollinen *tyssit* 'kielteinen päätös' (*tuli tyssit*).

Lukuisat lainat ovat tehneet korrelaatiotyyppin *maali* : *maalata* suomen kielessä verraten tavalliseksi, ja tyyppin kasvua voi seurata kirjjasuomessa jo 1500-luvulta alkaen. Silti merkit korrelaation varassa tapahtuvasta derivatiosta ovat ainakin toistaiseksi vähäisiä. Yhtenä produktiivisuuden jarruna on varmasti se, että *i*-vartaloinen nomini ei ole *aa*-supistumaverbeille sillä tavoin luonteva kanta kuin *a*-vartaloinen nomini, vrt. esim. *aita* : *aita-a-n* mutta *maali* : *maal-aa-n*. Segmentaation kannalta jää hämäräksi, kuuluuko *maalaan*-muodon toisen tavun ensimmäinen *a* vartaloon vai johtimeen. Ti-

lanne ei ole suomen kielen johto-opissa lainkaan harvinainen (ks. esitystäni 1979), mutta *aa*-verbiin muutoinkin mutkikasta morfofonemiikkaa se rasittaa.

Muita johdostyyppisiä

Kaksitavuisten *i*-vartaloisten lainanominien rinnalla esiintyy suomen kielessä muitakin verbijohdoksia kuin *aa*-verbit. Tarkastelen niitä seuraavassa.

Venäläisperäisiin lainanomineihin *risti*, *siisti* ja *sääli* rinnastuvat verbit *ristiä*, *siistiä* ja *sääliä* ovat ilmeisesti saaneet toisen tavun *i*:nsä jo venäjän vastaavista verbeistä (*krestit'*, *čistit'*, *žalet'*). *Siisti*-pesyeseen kuuluu myös *siistata* 'puhdistaa', joka tavataan paikoin itämurteissa ja joka on paperiteollisuudessa otettu merkitykseen 'poistaa painoväri keräyspaperista'. *Siistata* voisi olla suomessa syntynyt johdos adjektiivista *siista* 'puhdas' (vrt. ven. *čisto* 'puhtaasti, siististi'), mutta luultavampaa on, että se pohjautuu *čistit'*-verbin rinnakkaismuotoon *čistjat'*. Sanat *rasti* ja *rastia*, joita Suom. Kirj. Seuran kielitoimisto jo 1946 (ks. Vir. 1946 s. 504) suositti käytettäväksi sanojen *kruksi* ja *kruksata* asemesta, tavataan murteissa mm. merkityksissä 'tienviitta' ja 'merkitä tie rasteilla'. Verbi *rastia* on tosin murteissa melko harvinainen. Vaikka *rasti*-pesyeen etymologinen suhde *risti*-pesyeseen on osin epävarma (ks. SKES), sanoilla on ilmeisesti asiallistakin yhteyttä: esimerkiksi Suomussalmella *rasti* ei vanhastaan ollut mikä tahansa tienviitta vaan nimenomaan suolla oleva pystypuu, jossa oli poikki-pieniä. *Rasti* oli siis *ristin* muotoinen, ja juuri pieni erotti *rastin* muista suolla harvakseltaan olevista pienistä keloista. — Muina esimerkkeinä »nollajohtimella» muodostetuista verbeistä voidaan mainita *käämiä* (vrt. *käämi*), *tenttiä* ja Terho Itkosen Kielioppaassa (1982) oleva *kumia* 'pyyhkiä kumilla'. Tällaisten verbiin *i* voidaan tulkita kantasanan loppuvokaaliksi, mutta se hahmotetaan varmasti usein kontinuaatiivijohtimeksi. Johto-opillisesti produktiivinen ei *rasti* : *rastia* -suhde suomessa kuitenkaan ole: tapauksia on vähän, ja enin osa niistäkin näyttää olevan lainoja tai oppitekoisia.

Spontaania omapohjaista produktiivisuutta sen sijaan ilmenee Päijät-Hämeen — erityisesti Jämsän, Korpilahden ja Luhangan — murteissa, joissa kaksitavuisten *i*-vartaloisten nominien rinnalla esiintyy *ia*-vartaloisia supistumaverbejä, esim. *parkita* : *parkkian* (vrt. *parkitsen*), *merkitä* : *merkkiän*, *luojita* 'luodata' : *luojian* (vrt. murt. *luoji* 'luoti'), *tallita* 'panna heiniä »talliin» = latoon' : *tallian*, *valtita* 'kyllästää Valtilla' : *valttian* (prof. Terho Itkosen tiedonanto kirjoittajalle). Tämä johtotapa rajoittuu kuitenkin paikallismurteeseen.

Todellinen vaihtoehto *aa*-verbeille ovat yleiskielessäkin monissa tapauksis-

Miten uudet *aa*, *ää* -loppuiset supistumaverbit tulevat nykysuomeen?

sa *tta*-johdokset. Merkitykseltään denominaaliset *tta*-johdokset ovat tavallisimmin instruktiivisia, ts. ne ilmaisevat jollakin varustamista, esim. *kansittaa* 'varustaa kansilla', *lasittaa* 'varustaa lasilla; päällystää lasisulatteella', *raamittaa* 'kehystää', *riimittää* 'tehdä riimilliseksi', *tahdittaa* 'antaa tahtia', *vallittaa* 'suojata valleilla' jne. Jonkinlaista kantasanan tarkoitteella varustamista ilmaisevat myös sellaiset tapaukset kuin *motittaa* 'panna mottiin', *säkittää* 'panna säkkeihin' ja *tölkittää* 'pakata tölkkeihin', mutta esimerkiksi *pommittaa*-tapauksessa kantasana ilmaisee välinettä ja johdos on siis instrumenttiivinen. Kantasanalla ilmaistun tekemistä merkitsevät mm. johdokset *koksittaa* 'muuttaa kivihiili koksiksi', *letittää* 'palmikoida, tehdä letiksi' ja *tontittaa* 'jakaa alue tonteiksi'. Nämä verbit ovat merkitykseltään faktiivisia. Valtaosa kaksitavuisiin *i*-vartaloisiin nomineihin liittyvistä *tta*-johdoksista on kuitenkin selvästi instruktiivisia.

Melko monissa tapauksissa kielessämme esiintyy rinnan *aa*-loppuinen supistumaverbi ja *tta*-johdos. NS mainitsee samamerkityksisinä ja tasa-arvoisina ainakin verbit *holvata* ~ *holvittaa*, *kromata* ~ *kromittaa*, *paalata* ~ *paallittaa*, *pronssata* ~ *pronssittaa* ja *pultata* ~ *pultittaa*. Kielilautakunnan suositus vuodelta 1971 hyväksyy rinnan mm. verbit *bromata* ~ *bromittaa*, *jodata* ~ *jodittaa* ja *kloorata* ~ *kloorittaa* (Kielikello 7 s. 22). Terho Itkosen 1982 ilmestyneessä Kielioppaassa tällaisia johdospareja on alun toistakymmentä, edellä mainittujen lisäksi esim. *koodata* ~ *koodittaa* ja *teipata* ~ *teipittää*. *Jodata* Itkoselta kuitenkin puuttuu, ja muutenkin hän monissa tapauksissa merkitsee *tta*-johdoksen asiatyylin kannalta ensisijaiseksi: verbit *korkata*, *merkata* 'merkitä', *paalata*, *pultata* ja *teipata* on merkitty arkisiksi. *Koodittaa*-verbin ensimmäisiä käyttäjiä ellei peräti ensimmäinen on muuten Paavo Ravila, jolla esiintyy vuodelta 1959 olevassa artikkelissa myös *kooditus* ja *de-kooditus* (ks. Totuus ja metodi s. 101–109).⁶

Kaksitavuisiin *i*-vartaloisiin nomineihin rinnastuvista johdostyypeistä sekä *aa*-loppuisilla supistumaverbeillä että *tta*-johdoksilla on kielessämme vankka asema. Tuo asema on kuitenkin erilainen. Jo edellä olen todennut, että ruotsista ja englannista tulevat lainaverbit omaksutaan suomeen *aa*-loppuisina kahdesta syystä: yhtäältä ruotsin kielen vaikutuksesta ja toisaalta siksi, että *aa*-verbien johdin on semanttisesti väljä. Johdin ei oikeastaan merkitse mitään, ja siksi tyyppiin voidaan mukauttaa merkitykseltään hyvin erilaisia verbejä. Kuvaava esimerkki on verbi *korkata*, joka merkitsee sekä 'sulkea korkilla' että 'avata umpinaisen pullon korkki', kun taas *korkittaa* selvästi instruktiivisena on vain 'sulkea korkilla'. Suomen kielessä korrelaatiotyyppi

⁶ Kiitän prof. Terho Itkosta tästä tiedosta samoin kuin eräistä muistakin artikkelini viimeistä lukua koskevista vihjeistä.

maali : *maalata* ei vieläkään osoita merkittävää omapohjaista produktiivisuutta; produktiivista on vain lainaverbien mukauttaminen *aa*-supistumaverbeihin.

aa-supistumaverbien paradigma on mutkikas ja johtimen asukin siitä syystä hämää. Johtimella *tta* muodostetut *paalittaa*, *pultittaa* -tyyppiset verbit sen sijaan ovat segmentaatioltaan selkeitä ja liittyvät luontevasti muihin denominaalisiin vartalotyyppeihin. Korrelaatiotyyppi *paali* : *paalittaa* on suomessa omapohjaisesti produktiivinen, koska se rinnastuu sellaisiin vanhoihin suhteisiin kuin *kuri* : *kurittaa*, *vero* : *verottaa*, *havu* : *havuttaa*. Merkitykseltään *tta*-johdin on tavallisimmin instruktiivinen, siis täsmällisempi ja samalla tietenkin ahdasrajaisempi kuin *ata*-verbien johdin. Siksi *tta*-johdoksia voi kielenhuollossa suosia erityisesti silloin, kun on kyse kantasanan ilmaisemalla asialla varustamisesta. Kaikkia *i*-vartaloisiin nomineihin rinnastuvia *ata*-verbejä ei kuitenkaan voi *tta*-johdoksilla korvata, osaa siksi että niiden merkitys on liian väljä (esim. *rokata*, *filmata*), osaa siksi että ne instruktiivisesta merkityksestään (esim. *maalata*, *niitata*) huolimatta ovat kieleen jo vakiintuneet.

LÄHTEET

- E[KMAN], E. A. 1897: Lisiä »Kodin sanastoon». — Vir. 1 s. 64—65.
- FLEISCHER, WOLFGANG 1983: Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 5. p. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig.
- GANANDER, KRISTFRID 1787: Nytt Finskt Lexicon. Näköispainos käsikirjoituksesta 1937—40. WSOY, Porvoo.
- HAKANEN, AIMO 1973: Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä. SKST 311. Forssa.
- HELLQUIST, ELOF 1980: Svensk etymologisk ordbok. 3. p. LiberLäromedel, Lund.
- Index Agricolaensis I—II. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 11. Hki 1980.
- ITKONEN, TERHO 1982: Kieliopas. Kirjayhtymä, Hki.
- JUSLENIUS, DANIEL 1745: Suomalaisen Sana-Lugun Coetus. Stockholm. (Näköispainos: SKST 288. Hki 1968.)
- KALLIO, JUSSI 1982: Kielen monet kukat. — Kirjoituksia puhekielestä (toim. M. K. Suojanen), Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 14 s. 19—41. Turku.
- KARLSSON, GÖRAN ym. 1982—87: Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja 1—3. SKST 358. Jyväskylä.
- KARTTUNEN, KAARINA 1979: Nykyslangin sanakirja. WSOY, Porvoo.
- Kielikello. Kielitoimiston tiedotuslehti. Hki.
- LÖNNROT, ELIAS 1958: Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. 3. p. (1. painos 1866—80). WSOY, Porvoo.
- Lönnr. lisäv. 1886 = Lisävihko Elias Lönnrotin Suomalais-Ruotsalaiseen Sanakirjaan. SKST 50. Toim. A. H. Kallio. Hki.
- NS = Nykysuomen sanakirja.

Miten uudet *aa*, *ää* -loppuiset supistumaverbit tulevat nykysuomeen?

- PULKKINEN, PAAVO 1984: Lokarista sponsoriin: englantilaisia lainoja suomen kielessä. Otava, Keuruu.
- RAPOLA, MARTTI 1960: Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen. Tietolipas 22. SKS, Hki.
- RÄISÄNEN, ALPO 1979: Segmentaation ongelmasta suomen kielen johto-opissa. — Vir. 83 s. 167–178.
- Suomen kielen etymologinen sanakirja.
- SAOB = Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Lund 1898—.
- Svenska Akademiens ordlista över svenska språket 1986. 11. p. Norstedts Förlag, Södertälje.
- TUOMI, TUOMO 1972: Suomen kielen käänteissanakirja. SKST 274. Hämeenlinna.
- Uudissanasto 80. Toim. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimisto. SKS ja WSOY, Porvoo 1980.

Wie kommen die neuen kontrahierten Verben mit der Endung *aa*, *ää* in die finnische Gegenwartssprache?

ALPO RÄISÄNEN

Im Finnischen sind von alters her kontrahierte Verben aus zweisilbigen *a*-, *ä*-stämmigen Nomina abgeleitet worden, z. B. *aita* 'Zaun' > *aita-a-n* (Inf. *aidata* 'umzäunen'), *lisä* 'Vermehrung, Zusatz' > *lisä-ä-n* (Inf. *lisätä* 'vermehrten, erhöhen'). Diese Bildungsweise ist immer noch produktiv.

Die meisten neuen *aa*-, *ää*-Verben gelangen heutzutage jedoch als Entlehnungen aus fremden Sprachen ins Finnische: seit Jahrhunderten aus dem Schwedischen und in der letzten Zeit auch aus dem Englischen. Neben dem Verb ist sehr oft auch das entsprechende Nomen ins Finnische entlehnt worden. So verfügt die finnische Gegenwartssprache über Hunderte von solchen Wortpaaren wie *pelä* 'Spiel' : *pelata* 'spielen' (vgl. schwed. *spel* : *spela*), *maali* 'Farbe, Anstrich' : *maalata* 'malen, anstreichen' (vgl. schwed. *mål* : *måla*), *meikki* 'Make-up' : *meikata* 'schminken' (vgl. engl. *make*, schwed. *mejka*), *spurtti* 'Spurt' : *spurtata* 'spurten, mit dem Spurt beginnen' (vgl. engl. *spurt*, schwed. *spurta*) usw. Solche Parallelen ähneln den Ableitungsverhältnissen, die

bei der Wortbildung normalerweise regelmäßig sind, vgl. z. B. *aita* : *aidata*, *lisä* : *lisätä* im Finnischen. Darum erhebt sich die Frage, ob die Nomina und die entsprechenden Verben jeweils beide aus dem Schwedischen und dem Englischen entlehnt oder ob sie teilweise im Finnischen abgeleitet werden. Wenn beide entlehnt werden, sind z. B. *maali* und *maalata* beide als echte Lehnwörter aus dem Schwedischen zu betrachten. Eine andere Alternative wäre, daß nur das Nomen *maali* entlehnt worden wäre und *maalata* dann im Finnischen als Ableitung aus *maali* entstanden wäre — oder umgekehrt *maali* aus *maalata* als Rückbildung.

Der Autor hat auf diese Fragen eine Antwort gesucht, indem er das Material des Nykysuomen sanakirja (= Wörterbuch der finnischen Gegenwartssprache) und einiger anderer Quellen durchgesehen und untersucht hat, ob die finnischen Wörter passende Originale im Schwedischen haben. Das Gesamtergebnis seiner Untersuchungen ist folgendes: Sowohl die Nomina als auch die entsprechenden Verben werden als solche

und manchmal voneinander getrennt aus dem Schwedischen entlehnt. Es sind also echte Lehnwörter, nicht im Finnischen entstandene Ableitungen. Dasselbe gilt auch für die englischen Entlehnungen. Die Ursachen dafür, daß das Ableitungsverhältnis *maali* : *maalata* im Finnischen nicht produktiv geworden ist, liegen in der Struktur des Finnischen.

Der Autor betont, daß es bei der Wortbildung zwei Arten von Produkti-

vität gibt. Die eine Art zeigt sich darin, daß sich die Lehnwörter mit bestimmten Ableitungssuffixen in der Sprache einbürgern, so z. B. der Verbtyp *maalata*, *pelata*, *spurtata* im Finnischen. Die andere, gleichwohl tiefere Art der Produktivität begegnet als derivationale Korrelation: In einer Sprache werden neue Wörter aus Basiswörtern mit einer gewissen Struktur abgeleitet, wie z. B. *aita* > *aidata*, *lisä* > *lisätä* im Finnischen.